

Pensija – kaupiti ar nekaupiti pensijų fonduose

Alvidas Šimkus

<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/asimkus-pensija--kaupiti-ar-nekaupiti-pensiju-fonduose.d?id=30068269>

Lietuvoje nuo 2003 m. prasidėjusi pensijų sistemos reforma numato tris lėšų senatvei kaupimo būdus – vadinamąsias pensijų pakopas. I pakopa – tai valstybinio socialinio draudimo („Sodros“) pensijos, mokamos perskirstant dirbančiųjų įmokas dabartiniams pensininkams. Tarkime, šiuo metu dirbantis žmogus, gaudamas 2000 Lt atlyginimą „ant popieriaus“, valstybei sumoka pajamų mokestį 15% (265,50 Lt). ir „Sodrai“ moka 180Lt. Į rankas gauna 1554,5 Lt. *Darbdavys už darbuotoją sumoka 30,98% (620 Lt) mokesčio nuo atlyginimo, 0,1% (2 Lt) įmokos į garantinį fondą **Visa darbo vietos kaina yra 2621,60 Lt.*** Viso, kartu su darbdaviu, „Sodrai“ sumokate 800 Lt. Iš kurių, dalis, jei dalyvaujate 2 pakopos kaupiamame fonde, 5,5% nukreipiama į asmeninę pensijų sąskaitą, kurioje pinigai kaupiami asmeninėje konkretaus žmogaus sąskaitoje (šiuos atskaitymus dabar sumažino iki 2%, tačiau į buvusį lygį tai turėtų grįžti nuo 2011 m., o 2012-2014 m. padidėtų iki 6%, o vėliau vėl būtų 5,5%). Pinigai iš šios sąskaitos yra investuojami ir toliau daugėja, jei investicijos pelningos. 2007-2008 m. beveik visi fondai buvo nuostolingi. Tačiau 2009 m. fondams buvo pakankamai sėkmingi. Visi Lietuvos rinkoje veikiantys fondai pasiekė teigiamą investicijų grąžą (www.finasai.lt).

Ar fondai uždirba, ar yra nuostolingi, Jūs vis tiek mokate mokestį už šių sąskaitų administravimą, numatytą pensijų fondo taisyklėse, kiekvienas fondas taiko skirtingus mokesčius. Šiuo metu maksimalūs mokesčiai yra: nuo turto 1%, nuo įmokų 10% (www.vpk.lt).

Teigiama, kad šie fondai bankrutuoti negali, įstatymuose investavimui numatyti įvairūs apribojimai, kad fondų turto valdytojai nedarytų kvailysčių. Deja, Lietuvos Respublikos Pensijų kaupimo įstatyme yra 16 straipsnis „Pensijų kaupimo bendrovės likvidavimas ir bankrotas“ - jei yra straipsnis, reglamentuojantis galimą Pensijų fondo bankrotą, tai reiškia yra teorinė šių fondų bankroto galimybė. Straipsnio 2 dalyje numatyta, kad - Pensijų kaupimo bendrovė turi teisę pradėti savanorišką likvidavimo procedūrą tik perdavusi teises ir pareigas, atsirandančias iš pensijų kaupimo sutarčių kitai pensijų kaupimo bendrovei.

Gal kas galėtų atsakyti, ar pavyktų rasti tokių, kurie pageidautų perimti bankrutuojančią bendrovę, kur jau visa grietinėlė nugriebta, o liko – tik rageliai ir nageliai, t.y. skolos, ilgalaikiai išsipareigojimai?

Jei finansų rinkose prasidėtų kritimas, pensijų fondo portfelio vertė taip pat kristų. Tiesa, mažiau nukentėtų konservatyvūs fondai, investuojantys į valstybės vertybinius popierius, kurių vertė mažai auga, bet mažai ir krenta. Manau, verta priminti, kad 2002 metais JAV su energetikos milžino „Enron“ susijusio skandalo metu ne tik pražuvo šios įmonės valdytuose darbuotojų pensijų fonduose sukaupti

milijonai. Milžiniškus nuostolius skaičiavo ir daugybė kitų valstybinių ir privačių pensijų fondų, kurie buvo investavę jiems patikėtas lėšas į „Enron“ akcijas. Kritus jų vertei, prarasti milijardai dolerių, pensijų fondai ir juose kaupę pensijas žmonės nukentėjo.

Kita vertus, nereikia pamiršti išulių vagystės atvejų, kai fonde sukauptos lėšos pasisavinamos. Aišku, išuliu, baudžiamosios atsakomybės būdu, pinigus pasisavinti įmanoma visur: įmonėse, fonduose, bankuose, iš valstybės išdo, jei susitaria atsakingi asmenys.

Manau, kad bent teoriškai fondą valdanti įmonė tai galėtų padaryti. Praktiniu tokio įvykio pavyzdžiu gali būti Didžiojoje Britanijoje buvęs spaudos magnatas, leidėjas Robertas Maksvelas, kai 1991 metais žlugus jo imperijai, apie 400 mln. svarų sterlingų, kurie buvo sukaupti jam priklausančių įmonių ir bendrovių darbuotojų pensijų fonduose, buvo išekvoti. Fondų lėšos buvo naudojamos R.Maksvelo verslo plėtrai. Naudojamos neteisėtai. Tačiau, prisiminkime neperseniausiai bankų, kuriems daugiausia priklauso šie fondai, beprotiškas varžytines, kas išduos daugiau paskolų, ir uždirbs, tarimai, daugiausiai pelno. Pelno, kuris vėliau bankų balansus padaro minusius. Tenka apgailestauti, bet ir po dabartinės krizės dauguma bankų nepasimokė, ir jei valstybės toliau žiūrės atlaidžiai, tikėtina, kad galbūt smogs dar didesnė krize, ir, kaip tyčia, tiems, kuriems iki pensijos dar liko keli dešimtmečiai.

Prieš dalyvaudami privačiame pensijų kaupimo fonde, būtina viską nuodugniai apsvarstyti. Apsisprendimas dalyvauti ar nedalyvauti valstybinio socialinio draudimo dalies kaupimo 2 pakopos pensijų fonduose yra savanoriškas, tačiau, kartą apsisprendus, dalį pensijos kausti 2 pakopos fonduose, šis apsisprendimas, jei praėjo daugiau nei 30 dienų nuo pensijų kaupimo sutarties pasirašymo, yra nebeatšaukiamas, t.y. Lietuvos Respublikos teisės aktai nenumato galimybės nebedalyvauti 2 pakopos pensijų kaupime ir grįžti į „Sodra“ arba laikinai ar visam laikui sustabdyti pinigų pervedimus iš „Sodros“ į pasirinktą pensijų fondą. Pensijų kaupimo dalyvis gali bet kada pereiti į kitą tos pačios pensijų kaupimo bendrovės valdomą 3 pakopos pensijų fondą, o po 3 metų nuo pirmosios pensijų kaupimo sutarties įsigaliojimo įgyjama teisė nutraukti pensijų kaupimo sutartį ir pereiti į kitos pensijų kaupimo bendrovės valdomą 2 pakopos pensijų fondą. Mano nuomone, tai neteisinga, žmogus visada turi turėti platesnį pasirinkimą. Kodėl pereiti į kitą fondą gali, o galutinai grįžti į „Sodra“ negali? Juk kartu grįžtų ir su asmeniu „iškeliavusios lėšos“, tai padidintų „Sodros“ biudžetą, be to būtų dar ir sąžiningiau.

Dalyvaudami II pakopoje būsimi pensininkai, tikėtina, kad patys to nesuvokdami, mažinasi pensiją, kurią gaus iš „Sodros“. Nuo 2004 m. sausio 1 d. būtinasis darbo stažas valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijai gauti tiek vyrams, tiek moterims yra 30 metų, o į pensiją galima išeiti tik sulaukus 60 metų (moterims) arba 62,5 metų (vyrams). Pensijinio amžiaus žmogus, pretenduojantis gauti pensiją iš valstybinio socialinio draudimo „Sodros“, kuriai mokėjo įmokas ir nebuvo pasirašęs jokių papildomų pensijos kaupimo sutarčių. Jo gaunama pensija (mokama iš „Sodros“) yra suskirstyta į dvi dalis: bazinę pensiją ir papildoma pensija. Bazinės pensijos dydis yra nustatomas įstatymų ir visiems yra vienodas, šiuo metu 360 Lt. Papildomos pensijos dydis priklauso nuo darbo stažo ir atlyginimo, kuo ilgesnis darbo

stažas ir atlyginimas tuo bus didesnė pensija. *Jei dalyvaujate privačiame fonde kuriam nuo Jūsų mokamų įmokų „Sodrai“ yra nuskaičiuojamos lėšos privačiam fondui, tai bazinės pensijos dydis nepasikeis. Tačiau laikotarpis, kai lėšos, kurios bus nuskaičiuotos nuo įmokų privačiam pensijų fondui, bus proporcingai sumažinta papildoma pensija. Trumpiau: iš valstybės gausite mažesnę pensiją.*

Būsimieji pensininkai, dalyvaudami antrosios pakopos pensijų kaupimo fonde, įsidėmėkite, kad visa investavimo rizika tenka dalyviui, t.y. asmeniškai Jums. Be abejo, jei pasirinksite konservatyvų fondą rizika mažesnė, tačiau ar dalyvavimas išlieka prasmingas, nes uždarbis bus menkas. O pasirinkdami fondą, kuriame galite uždirbti daugiau, atkreipkite dėmesį, kad praeities rezultatai negarantuoja ateities rezultatų. Galbūt Jūsų investicijų vertė kils, tačiau gali ir kristi, ir galite atgauti mažiau, negu investavote.

Dalyvauti antrosios pakopos pensijų kaupimo fonde, be abejo, apsimoka tiems, kurių atlyginimai yra dideli. Jei Jūsų atlyginimas didesnis nei 7500 Lt, dalyvauti fondo veikloje beveik būtina, nes tai maksimali suma, nuo kurios yra skaičiuojama 1 pakopos pensija. Jeigu mokate mokesčius nuo didesnės algos, pensijos vis tiek didesnės negausite. Tai numatyta pensijos dydžio apskaičiavimo mechanizme. Asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas skaičiuojamas asmens draudžiamąsias pajamas padalinus iš Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų (VD). Čia maksimalus koeficientas yra 5. Tai reiškia, kad į senatvės pensijos papildomą dalį įsiskaičiuoja tiktai pajamos iki 5 VDP. Dabar VDP yra 1488 Lt (Laikinojo įstatymo taikymui naudojamų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydis - 1170 Lt), tad papildomai pensijos daliai apskaičiuoti naudojamos tiktai pajamos maksimaliai iki 7500 Lt, visa kita suma, galėtume sakyti, solidarumo mokestis, galbūt laikykite tai investicija, jei tokio pelningo darbo netektumėte.

Ar apsimoka draustis antrosios pakopos pensijų kaupimo fonde, jei uždarbis 1000 Lt ar mažiau? Įvertinus fondų mokesčius, mažesnę gaunamą pensiją iš „Sodros“, labiau tikėtina, kad neapsimoka. Tikrai, mano nuomone, neapsimoka pradėti kaupti, jei iki pensijos liko mažiau kaip 10 metų, į ką tik įsikūrę fondai nekreipė dėmesio, ir siūlė piliečiams dalyvauti. Ko pasekmėse nuo 2007 m. dauguma (apie 88 %) išėję į pensiją žmonės gavo mažesnes pensijų išmokas, negu buvo „Sodros“ pervestos lėšos. Atsižvelgiant į krizę ir į tai, kad 2008 metai beveik visiems pensijų fondams buvo nuostolingi, tikėtina padėtis, šiuo metu greičiausiai, dar blogesnė.

Dabar plačiai kalbama kad pensijų sistemos antrąją pakopą - pensijų kaupimą reikėtų paversti privalomu pradedantiems darbinę veiklą žmonėms. Teigiama, tokia tvarka labiausiai naudojama Europoje. Gal tai ir skamba neblogai, ir visiškai suprantama, nes pensiją kaupys mažiausiai 15 metų (privalomas minimaliai pensijai stažas), o labai tikėtina, kad visus 30-40 metų, ir toks ilgas kaupimo laikotarpis galbūt leis gauti nemažą įdėtų pinigų naudą. Tačiau, kodėl valstybė turi būti privataus fondo administratorė, mokesčius surinkti ir atiduoti kitiems, kurie už tai gauna pelną nuo įmokų? Įmokų, kurias

surinko valstybinė įmonė. Kokį užmokestį moka privatūs fondai „Sodrai“ už įmokų surinkimą, ar išvis moka už tai?

Kodėl valstybė pati negali steigti pensijų fondą, kurį ir valdytų. Tai būtų alternatyva pačiai „Sodrai“. Fondą kuris naudodamasis, kaip dabar išnaudoja privatūs fondai, „Sodros“ administravimo sistema, surinktas įmokas investuotų tik į valstybių vertybinius popierius, išleidžiamas obligacijas. Galų gale, galbūt perimtų rizikingų galinčių bankrutuoti fondų veiklą ir įsipareigojimus. Jei vis dėlto kas nors nutiktų antrosios pakopos pensijų fondams, žmonės vėl atsigręš į valstybę, t.y. „Sodra“. Daug kalbama apie valstybinį nacionalinį banką, tačiau atrandama daug argumentų jo nesteigti, tai ir administravimo išlaidos. Valstybei steigiant antros pakopos pensijų kaupimo fondą administravimo išlaidos tikrai nebūtų didelės, nes daugumą jų, kaip ir dabar, atliktų pati „Sodra“.